

FREUD, LACAN ÉS JAPÁN¹

Kazushige Shingu

Freud születésekor Japánban még a külvilágtól teljesen izolált *Meidzsi* restauráció előtti korszakot jegyezték, így igencsak kevés információ állhatott a fiatal Freud rendelkezésére a Felkelő Nap Országáról, és azt is nehéz elképzelni, hogy olvasmányai során olyan szövegekkel találkozhatott volna, amelyek felkelthették az érdeklődését a szigetország nemzete iránt. Ennek ellenére Freud röviden megemlíti Japánt a *Totem és tabu* című művében.

Ebben a munkában Freud Frazert idézi, aki Kaempfer 1727-ből származó a Mikádóról² szóló leírására hivatkozik annak példaként, hogy milyen megdöbbentő tabukat kényszerítettek a királyokra. Freud a következőképpen idézi és értelmezi Kaempfer leírását:

„»Az az eszme, hogy az őskori királyság despotizmus, – mondja Frazer [1911] – mely szerint a nép az uralkodója kedvéért van, azokra a monarchiákra, melyekre itt célunk, egyáltalán nem alkalmazható. Ellenkezőleg, itt az uralkodó csak alattvalóiért él; életének csak addig van értéke, míg állásának kötelességeit betölti, a természet folyását népe javára kormányozza.«” (Freud, 1995, 63.)

---

¹ Eredetileg megjelent: „Freud, Lacan and Japan” In: *The Letter. Lacanian Perspectives on Psychoanalysis*. 2005, 34, pp. 48-62, APPI, Dublin. A fordítás alapjául szolgáló kiadást a szerző, bocsátotta rendelkezésünkre. Kazushige Shingu, japán pszichiáter rövid bemutatását lásd a dolgozat végén. (A szerk.)

² A *mikádó* szó japánul a császárt jelenti (szó szerint fennséges kaput, a „mi” szótag a tisztelet, a fenségesség kifejezője, míg a „kádó” szó kaput jelent) bár a japán közemberek a *tennó* kifejezést használják a császár jelölésére. (A ford.)

„Egy kétszáz évesnél régibb leírás beszéli [Kaempfer, 1727]: »A mikádó azt hiszi, hogy méltóságához és szentségéhez nem illő, hogy lábaival érintse a földet; ha tehát valahová akar menni, férfiak viszik őt vállukon. Még kevésbé járja azonban, hogy szent személyét szabad levegőnek tegye ki, a nap nem méltó a nagy megtiszteltetésre, hogy fejére süssön. Teste minden részének oly nagy szentséget tulajdonítanak, hogy sem haját, sem szakállát nem nyírják le és körmeit nem vágják. Hogy azonban túlságosan elhanyagolt ne legyen, éjjel, amikor alszik, megmossák; azt mondják, hogy amit ebben az állapotban vesznek el testéből, az csak lopott holmi, s az ily meglopás nem csorbítja méltóságát és szentségét. Még régebbi időkben minden délelőtt császári koronával a fején órák hosszat kellett a trónon ülnie, mégpedig szobor módjára, anélkül, hogy kezét, lábát, fejét vagy szemét megmozdította volna; azt hitték, csak így tarthatja fenn birodalma nyugalmit és békéjét. Ha, Isten ments, egyik vagy másik oldalra fordulna, avagy tekintetét bizonyos ideig birodalmának csak egy része felé fordítaná, háború, éhínség, tűz, pestis, vagy egyéb szerencsétlenség törne ki és elpusztítaná az országot.«” (Freud, 1995, 64.)

„A szentségük terhétől elnyomott királyok képtelenné lettek arra, hogy hatalmukat reális dolgokban gyakorolják és ezt alacsonyabbrendű, de tettekre kész egyéneknek kellett átengedniük, akik készek voltak a királyi méltósággal járó megtiszteltetésekről lemondani. Ezekből váltak azután a világi uralkodók, míg gyakorlatilag immár jelentéktelen szellemi főméltóság a korábbi tabukirályoké maradt. Ismeretes, mennyire megerősíti ezt a felfogást a régi Japán történelme.” (Freud, 1995, 66.)

A fenti leírásról eszembe jut egy páciensem, aki, miután felébredt katatóniájából, a következőképpen magyarázta a mozdulatlanságban töltött állapota során megtapasztaltakat: „*Úgy hittem, hogy ha csak egy kicsit is megmozdítom végtagjaimat vagy ujjaimat, minden ember teste darabokra szakad szét. Ezért maradtam teljesen mozdulatlan és merev.*” A páciens különleges egységet élt át a világmindenséggel, akár a mikádó, akik hasonló okból kényszerítették magukra a mozdulatlanság e különös tabuját. E tabu nem kizárólag Japánban fordul elő. Freud egy beszámolót idéz, mely szerint egy, a Csendes-óceán déli részén élő törzsnél a királyi trón várományosai hasonló szélsőségesen természetellenes rituálén esnek át – mindezt Freud a fiú apával szembeni ambivalenciájának kifejeződéseként értelmezi.

Kaempfer élete Japánban való tartózkodása során Nagaszakin belül egy kis területre korlátozódott, messze a birodalom fővárosától, Kiotó-

tól, vagyis a Mikádó otthonától. A *sógunok*, Japán valódi uralkodói ugyanis ebben az időszakban igen szigorú szabályozásokat fogantatosítottak a külföldi utazók szabad mozgására vonatkozóan. Kaempfer impresszói tehát elsősorban japán forrásmunkákból táplálkozhattak (melyek között lehetett néhány autentikus is), valamint a helyiek beszámolóiból. E körülményeket figyelembe véve a mikádóra vonatkozó tabuk részletes leírásai igen bizonytalanoknak tűnnek, de az sem elképzelhetetlen, hogy a tabut maguk a sógunok eszelték ki, hogy biztosítsák politikai hatalmukat. Ebben az értelemben az *edo* kormányzat sógunjai hatékony „freudiánus pszichológusok” voltak. A szociális dinamika ily módon történő befolyásolása hagyományyszerűen jellemzi a japán kormányzást, amely még a II. világháborút követő azon elnémitott nemzeti vitában is fennállt, amely a *Tenno* (az akkori *Mikádó*) háborúért való felelősségéről szólt.

Freud egy másik hivatkozásában az *ainu* törzset (*Aino* az eredeti kiadásban) említi Japánnal kapcsolatban. A mikádóra vonatkozó tabuk és az ainuk szokásainak említése, szándékosan vagy sem, de jól kiegyensúlyozott kombinációját képezik a kor kulturális referenciáinak a Japán királyi udvar és az *Ezo* (ahogy az ainukat lekicsinylően nevezték) történelmi kapcsolatának fényében.

Freud leírja az ainuk különböző jellegzetesen „animisztikus” szokásait, például a közismert „medve-áldozatot”, amely jó példája a totemünnepeknek. A medve-áldozat során a közösség minden tagja részt vesz a totemállat megölésében, elfogyasztásában és az ezt követő gyászszertartásban. Ezután fanatikus orgiát rendeznek, a totemállat elfogyasztásától a közösség tagjai szent étellel telnek meg, és tökéletesen azonosulnak egymással. Freud szerint a totemállat az apát helyettesíti, az iránta érzett ambivalenciát pedig a lakoma során érzett gyász illetve elragadtatás érzéseinek keveredése jelzi.

Azzal, hogy Freud a mikádó-tabut és a totemmedve feláldozásának rituáléját az ambivalencia szemszögéből értelmezi, úgy tűnhet, mintha kizárólag egy szempontot venne figyelembe, noha az ainuk életét átszövő animizmus kiemelt fontosságának felismerése feltárja, hogy pontosan az animizmus az, ami hiányzik a mikádó-tabu esetében – amelyben az animisztikus gondolkodás úgymond el van fojtva a mikádó testében, és többé nem hozzáférhető alattvalói számára. Freud rámutat arra, hogy az animizmus adja a legkövetkezetesebb és legátfogóbb világt